

ЕВРОПА НАКЪДЕ?

*Д-р Иван Начев,
ръководител на департамент
„Политически науки“,
Нов български университет, София*

Европа е изправена пред промени. Затова, когато започнах да пиша този текст, предпочетох да сложа въпросителна в заглавието. Все по-често ми се случва да обяснявам Европейския съюз и това, което се случва или не се случва в него, през призмата на въпросителните.

Вече няколко години подред развитието на Съюза става под знака на различни видове кризи – икономическа, политическа, финансова, криза с бежанците, криза на идентичностите. Става ясно, че от една страна, всички искаме да се развиваме независимо от общите цели на Съюза, а от друга, че не можем сами да се правим с предизвикателствата, които чукат на нашата врата. Когато мислим и разбираме Европа, трябва да я мислим и разбираме по два начина. Единият като нещо общо и възможно, а другият като нашето място и роля в това общо и възможно пространство.

Така или иначе Европа е изправена пред няколко основни въпроса. Първият от тях е дали искаме интеграция или дезинтеграция. Ако се обърнем назад и погледнем историята, ще видим, че повечето проблеми са били решавани по два начина: чрез засилване на интеграцията и нови договори или чрез разширяване и създаване на нови политики. Всичко, обаче, върви ръка за ръка с консенсуса и компромиса. Това са двата принципа, на основата на които се развиват интеграционните процеси и които движат интеграцията.

Често ме питат защо това е така, а друго не е така? Защо едно е лошо, а друго - добро? Защо, особено българските граждани, не могат да се почувстват европейци? Отговорите са много и различни, но винаги съм задавал въпроса: Защо след като противниците на интеграцията посочват толкова много проблеми, все пак всички продължаваме напред. Нямаше ли да е по-лесно да решим проблемите, като една или друга държава напусне Съюза, пък и в крайна сметка го разтурим, както предлагат някои политици, а вместо това продължаваме да го развиваме и да търсим начини да вървим напред. Възможно ли е излизането на Гърция от еврозоната или излизането на Великобритания от ЕС да доведе до края на европейската идея, или ще я възроди по нов начин?

Има ли алтернатива Европейският съюз?

От какво се нуждаем? Дали от силно лидерство, както предлагат някои, или от нови договори? Ако се върнем назад през последните повече от двадесет години след подписването на Маастрихтския договор, ще видим, че средно на четири-пет години има нов договор, има нов тласък на процесите, има ново съгласие около политики, инструменти, институции, които да движат процесите напред. Ако се върнем още по-назад, ще видим, че средно на десетина години има по едно разширяване, което винаги е тласкало развитието напред, противно на очакванията, че ако към Съюза се присъединят държави с нови проблеми, това ще забави интеграцията.

След подписването на Договора от Лисабон обаче, като че ли усилията отиват другаде. Не да търсим съгласие, а обратното. Политическите елити на част от държавите членки предпочитат да не им се намесва никой в управлението, особено когато става дума за така наречените „европейски“ институции. Много често дори негативите от собственото си управление те обясняват с изисквания и политики на Европейския съюз, а всички позитиви на интеграцията – с доброто си управление.

Основното предизвикателство е дали ще продължим да се интегрираме и макар да не развием онази федерална Европа, за която са си мечтали бащите основатели, да развием Европа, в която да има единство, солидарност, доверие, лоялност и споделени ценности.

Можем ли да продължим напред заедно? Има два прости отговора. Да и не. Ако кажем „да“, трябва да отговорим на въпроса как? А отговорът на този въпрос става все по-труден. Все по-трудно намираме консенсус, разбирателство, общи цели и интереси. Все по-често робуваме на собствените си егоистични интереси да изкараме мандата си и толкова. Да разделим Европа на богати и бедни, център и периферия, една или две скорости, участници в еврозоната и държави членки извън нея. А нима скоростите са две? За да си отговорим на този въпрос, лесно можем да видим дали всички държави в еврозоната се развиват на една скорост? А тези отвън?

Вторият въпрос, който стои пред нас, е какви икономики ще развиваме в Европейския съюз? Много често забравяме, че в началото на 21-ви век вече се намираме в нов етап от икономическото развитие на Европа, където новите технологии заместиха не само икономиката, основана на въглища и стомана, или икономиката, основана на нефт или пък на електричество, но и продължават да заместват добре познатите ни форми на икономическа активност.

Казвам какви икономики, защото, ако имаме отговор на този въпрос, то ние лесно ще отговорим и на друг – какъв тип заетост предлагаме не само на младите хора, но и на тези, които вече се намират на пазара на труда. И докога ще могат да реализират тази заетост. Защото, очевидно, решението да се увеличи възрастта за пенсиониране не само че не реши проблема със заетостта, а напротив - създаде два нови проблема. Единият – на тези, които сега излизат на пазара на труда и не могат да си намерят работа, защото това, което се предлага, или не се харесва от тях, или нямат квалификация за него, или не създава никакви перспективи. И доведе до това, че млади хора

не могат да си намерят работа, нямат алтернатива, независимо дали се намират в България или в Обединеното кралство. И вторият проблем – хора в края на трудовия си път отпадат от пазара на труда и не могат да си дороботят годините до пенсия, по същите причини: или защото това, което са работили, от него вече няма нужда, или няма желание да се наемат такива хора и на такава възраст. Причините са много и различни, но ефектът е един – масово отпадане на хора и в единия, и в другия случай.

В същото време трябва да си дадем сметка и за нещо друго. Европейският съюз по същество е един селскостопански съюз. Какво имам предвид? Цялото население на Съюза се храни по няколко пъти на ден, има предпочитания към все по-качествени храни. Научи се да изисква, да търси не само качество, но и добри цени, които да отговарят на стандарта му на живот и да му позволяват да се развива като потребител, защото потреблението стимулира производството, а конкуренцията между производителите развива икономиката.

От друга страна, ако се огледаме, ще видим, че все по-често млади хора не искат да се занимават със земеделие. Тогава кой ще се грижи за храната, която ни е нужна? Ако погледнем бюджета на Съюза, ще видим, че се отделят достатъчно средства за това, но дали те стигат до обикновения, дребния земеделски производител, или отиват в ръцете на големите корпорации и не успяват да постигнат заложения в бюджета ефект.

Няколко правителства наред в България обявяват, че стратегическите сектори, които те ще развиват в българската икономика, са селско стопанство, туризъм и нови технологии. Казвайки сектори, разбирам заетостта, която те смятат да предложат на нас като потребители на пазара на труда. Често мои колеги от западни университети ме питат как ще развивате селско стопанство, като казвате, че населението на страната е застаряващо, младите хора напускат селата, няма перспектива, няма растеж, няма нормален стандарт на живот, няма доходи, които да стигат за нормални неща от живота.

Колко от доходите си харчи западноевропейецът за храна, за наем или режийни разходи и колко харчи българският гражданин. Съотносими ли са цените на тока, на услугите, на храните спрямо заплатите на едните и другите. Нищо чудно при това съотношение да виждаме всекидневно все повече и повече евроскептици в страната ни.

Какъв тип селско стопанство ще развиваме? С какви пари и докога малките и средни производители ще бъдат поставяни под натиска на големите компании или производители?

Говорим за туризъм, а в същото време повечето български граждани предпочитат туристически дестинации извън страната, където получават понякога на по-ниски цени много повече услуги. Но не това е проблемът, а по-скоро това, че когато казваме, че ще развиваме туризъм, трябва да кажем и следващото, че трябва да имаме достатъчно подготвени кадри за този сектор. Да кажем на нашите деца, че независимо какво учат, ние ги готвим за ресторантьори, сервитьори, бармани, изобщо за обслужващ персонал по хотели и заведения, където им гарантираме сезонна заетост, и то без никаква перспектива.

Когато говорим за нови технологии, все си мисля какво може да развива България и къде? Няма ли това да доведе до повече обезлюдяване на малките населени места, няма ли това да преориентира образователната система, какво ще стане с хуманитарните науки, с производствените сектори, с възможностите да се развива цялостна икономическа система? А не както сега редица сектори изобщо да не съществуват, ако има търсене, да няма предлагане на квалифицирана работна ръка или обратното да има предлагане, а да няма търсене.

За жалост доходите от труд не са защитени, а работещият се намира в мъртва зона. В захвата на държавата като най-големия работодател и на големите корпорации, което не позволява нито растеж на доходите, нито алтернативност на заетостта, нито възможности за развитие.

И последният въпрос, който стои пред нас, е каква е отговорността на националните политически елити за това, което правят в наше или от наше име?

Несъмнено, когато говорим за елити, трябва да напомним, че един от основните принципи на демокрацията са принципите на прозрачност и отчетност.

Когато говорим за европейски институции, е добре да си помислим кое в тях е европейското, след като в тях участват национални представители? Ще дам пример. Всички знаем, че „законодателен“ орган в ЕС е Съветът на ЕС. За жалост, до днес, след десет години пълноправно членство на България в ЕС, нито веднъж не съм чул един министър да се върне от Съвет и да обясни на нас, българските избиратели и европейски граждани, какви решения са взети там, кои наши интереси са били защитени и как са били защитени, какво да очакваме в близкото и далечно бъдеще. По-често чувам обратното, а именно, че Европейската комисия иска едно или друго, а всеки от нас знае, че за да иска тези неща Комисията, то вече те са били одобрени от Съвета на ЕС. Разбира се, едно е да се правиш на европеец навън, а друго - в нашата страна. Оставам с убеждението, че нищо не се прави от правителствата; нищо, с което те биха се похвалили и затова е нужно да се хвалят само с достиженията на интеграцията. Да не говорим, че нито един министър не се е отчетел пред парламента за свършената или несвършената от него работа в Съвета на ЕС.

Разбира се, по правило министрите не се отчетат пред Народното събрание, но по конституция Министерският съвет информира Народното събрание по въпроси, отнасящи се до задълженията, произтичащи за Република България от нейното членство в Европейския съюз, а когато участва в разработването и приемането на актове на Европейския съюз, Министерският съвет трябва да информира предварително Народното събрание и да дава отчет за своите действия.

Лесно ще видим, че България няма проевропейска политика, а именно от нея се нуждаем сега. В парламента формално се приема програмата на правителството за участие в процеса на вземане на решение на Европейския съюз, но без никакво сериозно обсъждане.

България има също по 12 представители в Комитета на регионите и Икономическия и социален комитет. Интересно ми става, как тези кметове и общински съветници

през последните 10 години са защитавали интересите на местните общности и на местните власти. Как са защитавали нашите интереси като граждани, които се нуждаем от развитието на градски политики, на градското управление, от нови стратегии за увеличаване на влиянието на провинциите и регионите, от защита на младите хора, от образование и култура. Как се противопоставят те на липсата на културни политики в България или опитите на правителствата да унищожат съществуващите културни институти и театри с непрекъснати реформи?

А представителите на профсъюзите и работодателските организации какви стратегии за развитие на пазара на труда предлагат и обсъждат? И какви възможности за повишаване на доходите и на жизнения стандарт предлагат? Ясно е, че България и българите няма да станат богати, колкото са богати германците или французите, но също така е ясно, че в държава със слаборазвита икономика и силно антиевропейска политика трудно може да се постигне растеж.

За евродепутатите не искам и да споменавам какво правят по време на мандатите си в Европейския парламент и как защитават нашите интереси. Не за друго, а защото ги избираме толкова пряко, колкото избираме българския президент. А в същото време няма по-голяма легитимност от това Европейският парламент да се избира пряко от европейските граждани.

Какво е нужно?

Нужна ни е политика, ясна, проевропейска, която да позволява интелигентното развитие на българското общество. Политика, която да ни позволи да се присъединим към Шенген и еврозоната, независимо дали сме достатъчно подготвени или не, защото всяко оставане отвън ни обрича на дълги години вегетиране и гравитиране в една мъртва зона, в която правилата не се спазват достатъчно и всеки един псевдополитик може да ни управлява само в интерес на собствените си или на неговата партия егоистични интереси.

Можем ли да продължим напред? Да, можем! Въпросът е: как? Като изградим заедно Европа на утрешния ден.

Библиография:

1. Захариева, Ю., Шикова, И., Николов, К. (2004), „Европейският съюз. История, институции, политики“, Институт по публична администрация и европейска интеграция, София.
2. Радойкова, Г. (2016), „Отчетност на институциите на Европейския съюз“, Университетско издателство „Свети Климент Охридски“, София.
3. Симеонов, К. (2014), „Регулиране на финансовите пазари в Европейския съюз“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.
4. Симеонов, К. (2015), „Създаване на банков съюз в ЕС“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.

5. Шивергева, М. и Начев, И. (2010), „Ние в Европейския съюз“, Нов български университет, София.
6. Шикова, И. (2011), „Политики на Европейския съюз“, Университетско издателство „Свети Климент Охридски“, София.
7. Шикова, И. (2012), „Ротационното председателство в Европейския съюз“, Дипломатически институт, Министерство на външните работи на Република България.